

С. М. Цвіль,

к. е. н., доцент, доцент кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу, Національний університет "Запорізька політехніка"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1720-6238>

М. В. Бєлікова,

к. і. н., доцент, доцент кафедри підприємництва, менеджменту і туризму, Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2587-4295>

А. П. Безхлібна,

д. е. н., доцент, професор, кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу, Національний університет "Запорізька політехніка"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1027-7452>

С. М. Журавльова,

к. е. н., доцент, викладач циклової комісії туризму, інформаційних технологій та іноземної мови, заступник директора з навчальної роботи та перспектив розвитку, Запорізький гуманітарний коледж Національного університету "Запорізька політехніка"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4493-5775>

Т. С. Кукліна,

к. е. н., доцент, доцент кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу, Національний університет "Запорізька політехніка"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1637-3509>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.4.164

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

S. Tsviliy,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism, Hotel and Restaurant Business, National University "Zaporizhzhian Polytechnic"

M. Byelikova,

PhD in Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship, Management and Tourism, Zaporizhzhia Institute of Economics and Information Technologies

A. Bezkhlibna,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Tourism, Hotel and Restaurant Business, National University "Zaporizhzhian Polytechnic"

S. Zhuravlova,

PhD in Economics, Teacher of the Cyclical Commission of Tourism, Information Technologies and Foreign Language, Deputy Director for Academic Work and Development Prospects, Zaporizhzhia Humanitarian College, National University "Zaporizhzhia Polytechnic"

T. Kuklina,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism, Hotel and Restaurant Business, National University "Zaporizhzhian Polytechnic"

PROSPECTIVE DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF INCLUSIVE TOURISM IN UKRAINE

У статті проведено аналіз і виявлено пріоритетні завдання державної політики у сфері туризму, позначено основні вектори розвитку туристичної галузі, розглянуто найбільш перспективні для України напрями, серед яких особливе значення приділяється інклюзивному туризму. На основі вивчення наукових джерел автори дають визначення даному напрямку та проводять класифікацію інклюзивних турів. Обґрунтовано важливість розвитку в нашій країні інклюзивного

туризму. Досліджено особливості інклюзивного туризму. Виявлено низку суттєвих проблем, що заважають найповніше розкрити потенціал інклюзивного туризму, для вирішення яких пропонується включити інтерактивні технології в інклюзивні тури та приділити увагу адаптації зовнішнього середовища під особливі потреби інклюзивних туристів. Аналіз ринку квестів показав диспропорції у його регіональному розвитку та виявив фактори, що стримують зростання, без нівелювання яких інклюзивний квест-туризм не зможе стати конкурентоспроможним напрямом. Задоволенню потреб інклюзивних туристів у відпочинку сприятиме відвідування квестів та інших заходів. Запропоновано визначення інклюзивного подієвого туру, розкривається його специфіка, розглядаються підходи до його створення, а також пропонується класифікація таких турів. На основі аналізу актуальних проблем інклюзивного подієвого туризму пропонується шляхи їх вирішення та доводиться важливість розвитку цього напрямку в Україні під час війни та після її завершення. Доведено, що воєнний та повоєнний розвиток різних видів інклюзивного туризму в Україні та її областях може стати драйвером відновлення економіки вітчизняних регіонів, створити нові робочі місця, стати джерелом доходу місцевих жителів. Взагалі, перспективою подальших наукових розвідок у даному напрямку є створення інструментарію державно-приватного партнерства.

The article analyzes and identifies the priority tasks of state policy in the field of tourism, identifies the main vectors of development of the tourism industry, considers the most promising directions for Ukraine, among which special importance is attached to inclusive tourism. Based on the study of scientific sources, the authors define this direction and classify inclusive tours. The importance of the development of inclusive tourism in our country is substantiated. Peculiarities of inclusive tourism have been studied. A number of significant problems have been identified that prevent the fullest disclosure of the potential of inclusive tourism, for the solution of which it is proposed to include interactive technologies in inclusive tours and to pay attention to the adaptation of the external environment to the special needs of inclusive tourists. The analysis of the quest market showed disparities in its regional development and revealed factors restraining growth, without the leveling of which inclusive quest tourism will not be able to become a competitive destination. Attending quests and other events will contribute to meeting the recreation needs of inclusive tourists. The definition of an inclusive event tour is proposed, its specifics are revealed, approaches to its creation are considered, and the classification of such tours is also proposed. Based on the analysis of current problems of inclusive event tourism, ways to solve them are proposed and the importance of the development of this direction in Ukraine during the war and after its end is proven. It has been proven that the military and post-war development of various types of inclusive tourism in Ukraine and its regions can become a driver of economic recovery in domestic regions, create new jobs, and become a source of income for local residents. Solving the problems of developing inclusive event tourism should be based on ensuring financing for projects aimed at creating infrastructure, providing support to volunteer organizations and special services, organizing personnel training, and including these activities in the country's regional development strategy. The conclusion was made that today it is important to work on forming a documentation base (programs, regulations, projects) aimed at creating a barrier-free environment. In general, the prospect of further scientific research in the direction of studying inclusive tourism and using its potential in our country is the creation of a public-private partnership toolkit.

Ключові слова: інклюзивний туризм, перспектива, повоєнний розвиток, туристичний потенціал, підприємство, види туризму.

Key words: inclusive tourism, perspective, post-war development, tourism potential, entrepreneurship, types of tours.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ АКТУАЛЬНІСТЬ

Сьогодні пріоритетними завданнями державної політики України у сфері туризму мають стати аналіз ринку та виявлення найбільш цінних і затребуваних туристич-

них продуктів. Варто також приділити увагу формуванню в цілому конкурентоспроможного туристичного комплексу, який зможе задовольнити потреби у туристичних послугах вітчизняних й зарубіжних туристів [6; 19; 20]. Слід звернути увагу на механізми просування но-

вих продуктів на внутрішньому й міжнародному ринку за допомогою видання друкованої рекламно-інформаційної продукції, буклетів, карток і путівників; організації профільних виставок міжнародного рівня, поїздок, ознайомлення іноземних журналістів з особливостями регіонів нашої країни; демонстрації фільмів і презентацій, які відображають найбільш привабливі сторони туристичних дестинацій (на основі довоєнних реалій).

Не дивлячись на складні воєнні умови в економіці туризму України зараз особливу увагу необхідно приділити розвитку нових видів туризму, що набирають популярності у світі останнім часом. Дні напрямки можуть дозволити збільшити туристичний потік у регіональні туристичні центри, дати новий імпульс у розвиток індустрії туризму і суміжних галузей [10; 16]. Розвиток внутрішнього та в'їзного туризму на сьогоднішній день є не лише можливістю найповніше розкрити потенціал території країни, а й упоратися з тиском кризових обставин [5]. Останні роки стали справжнім викликом для економіки туризму країни: пандемія коронівірусу (2020—2022 роки) та війна (2022—2026 роки) торкнулися практично всіх її сфер. Закритий повітряний простір обмежив вибір різних країн для мандрівок. Істотний вплив здійснило ослаблення національної валюти та призвело до зростання цін на закордонні тури, зробивши їх менш доступними для населення. Однак, дедалі більшої популярності набувають тури Україною. Інтерес до внутрішнього туризму слід зберегти і примножити шляхом розвитку туристичної інфраструктури, формування нових маршрутів, розширення переліку послуг та груп цільових споживачів. Повоєнним напрямком розвитку має стати інклюзивний туризм.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вклад вчених у вирішення проблем та перспектив розвитку інклюзивного туризму подано у багатьох працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Вагомий внесок в останні роки українські вчені зробили в дослідженні різних питань інклюзивного туризму з урахуванням сучасного світового та європейського досвіду. Так, даний вид туризму у контексті його реабілітаційної складової розглянуто у наукових доробках авторів: Н. Барна, А. Коротєєва [1], Л. Безугла, М. Білобородова, Т. Герасименко [2], О. Роговська, А. Царьок [14], А. Скрипник, Г. Кучеров [15]. Потенціал впровадження світового та європейського досвіду інклюзивного туризму висвітлено у роботах авторів: Л. Безугла, Т. Куваєва, Т. Герасименко [3], І. Данчевська, Т. Калайтан [4], О. Кравченко, А. Войтовська [9], С. Чайка [21], І. Труніна, Ю. Сосновська [18]. Створення інклюзивного туристичного середовища в Україні та його підтримка під час війни та після її завершення представлено у дослідженнях авторів: Я. Дідух [5], М. Журило, С. Антонов, В. Ткачак В. [6], В. Костинець [8], А. Моца, Р. Корінець, К. Горюнова [12], Л. Слатвінська [16]. Рекомендації щодо забезпечення доступності туристичних сервісів для різних категорій споживачів з урахуванням їх специфіки та видів розроблені у наукових матеріалах дослідників: Д. Захаров, Т. Купач [7], Д. Петрунчак, І. Банєва, С. Матвієнко [13], У. Ткач, В. Даниленко-Кульчицька [17]. Однак, за наявності значної кількості наукових ідей прак-

тично відсутні дослідження диспропорцій у регіональному розвитку інклюзивного туризму під час війни і факторів, що стримують його зростання, без нівелювання яких інклюзивний туризм не зможе стати конкурентоспроможним напрямом після війни, потребують опрацювання підходи щодо виявлення сучасних проблем, що заважають найбільш повно розкрити потенціал інклюзивного туризму, є необхідність у класифікації перспективних видів інклюзивного туризму.

У даній роботі автори висувують гіпотезу, що воєнний та повоєнний розвиток різних видів інклюзивного туризму в Україні та її областях може стати драйвером відновлення економіки вітчизняних регіонів (ТОТ включно) створити нові робочі місця, стати джерелом доходу місцевих жителів.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування та систематизація напрямків розвитку інклюзивного туризму в Україні під час війни і після її завершення на основі класифікації інклюзивних турів та використання потенціалу його видів.

Досягнення зазначеної мети є інформаційним підґрунтям забезпечення фінансування проектів, спрямованих на створення інфраструктури, надання підтримки волонтерським організаціям та соціальним службам, навчання кадрів, включення рекомендаційних заходів у стратегію розвитку регіону.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інклюзія є дуже важливою частиною розвитку сучасного суспільства, відображенням його гуманності та зрілості [2]. У наукових працях вчених є безліч схожих за змістом трактувань даного поняття, яке пов'язане з різними процесами (освіта або соціалізація). Автори вважають за доцільне розглянути інклюзію з позиції туризму та запропонувати своє визначення: інклюзивний туризм — форма туристичної діяльності, основним завданням якої є створення туристичних продуктів та надання туристичних послуг, доступних людям з особливими потребами, що забезпечують їм свободу пересування і вільний доступ до туристичних ресурсів, дають можливість почуватися повноцінними членами суспільства. З цього виходить, що важливо створювати спеціальні умови, які дозволяють залучати до процесу подорожі людей, які мають обмеження щодо здоров'я. У свою чергу, інклюзивність у туризмі є можливістю відкривати нові регіони, дестинації, знайомитися з культурою та побутом нашої країни, розширювати соціальні контакти. Крім перерахованого вище, для людей з особливими потребами є шанс реалізуватися у професійній сфері, отримати нові знання та компетенції, оскільки галузь потребує гідів та екскурсіводів, які володіють мовою жестів або мають особистий досвід подолання ментальних труднощів. Орієнтація індустрії туризму України на цю групу населення відкриває нові можливості для туристичних кластерів, що вже склалися, дозволяє залучати інвестування шляхом участі в реалізації різних соціально значущих проектів, розширює асортимент послуг, забезпечує зростання туристичного потоку.

Нині біля 15% населення у світі мають обмеження по здоров'ю [13]. З кожним роком таких людей стає

більше, що пов'язане з процесами старіння населення, зростанням числа хронічних захворювань. В Україні, безумовно, критичний вплив на зростання чисельності цієї групи людей здійснює війна. Для людей з обмеженими можливостями потрібно розробляти нові тури або адаптувати наявні [11]. Слід розглянути найактуальніші варіанти подорожей, для чого автори пропонують провести класифікацію інклюзивних турів.

За тривалістю оптимальнішими будуть: 1) екскурсійні одноденні тури (дані подорожі дозволяють краще дізнатися рідний край або вирушити до сусіднього регіону України); 2) тури на вихідні дні (така тривалість подорожі дає можливість швидкого відвідування сусідніх регіонів України та тих, що з ними межують); 3) тури або туристичні програми тривалістю до двох тижнів (дозволяють вирушити до будь-якого регіону країни або виїхати за кордон).

У даній класифікації представлені тури, що найбільш підходять для людей з особливими потребами. Збільшення тривалості може призвести до підвищення стомлюваності та знизити загальне враження від поїздки.

Серед видів туризму найбільш затребуваними у групі мандрівників з особливими потребами можуть бути культурно-пізнавальний, рекреаційно-оздоровчий, гастрономічний, подійний, музейний. Задовольнити їхні потреби також мають рідкісні види туризму (спелео, сталкінг, подорожі на тваринах). Усі інклюзивні тури щодо способу організації в межах України можна також поділити на організовані та самостійні, а також на індивідуальні та групові.

Слід звернути увагу на саму програму туру і його специфіку. Практика свідчить [4; 7; 21], що не всі маршрути можуть бути адаптовані до потреб людей з обмеженими можливостями здоров'я. Тому слід розділити дані тури таким чином: 1) універсальні (підходять для всіх груп мандрівників і не мають суттєвих обмежень); 2) умовно універсальні (підходять для звичайних мандрівників та більшості туристів з особливими потребами); 3) спеціальні (розроблені для вузької групи туристів з особливими потребами).

До універсальних віднесено тури, які включають відвідування музеїв міста, театрів, галерей, храмів, виставкових комплексів. Також до зазначених турів можна віднести і поїздки до оздоровчих закладів, відвідування садово-паркових ансамблів, гастрономічні подорожі тощо. Умовно універсальні інклюзивні тури передбачають обмеження та підходять не для всіх туристів із особливими потребами: низка маршрутів у національних парках буде недоступною для інвалідів-візочників, а також не зможуть оглянути повністю експозицію деяких великих музеїв. Спеціальні інклюзивні тури передбачають розробку програми подорожі, орієнтованої лише на одну групу туристів з особливими потребами. Організація цих турів потребує додаткових витрат. Так, для туристів із вадами зору слід підготувати відповідний супровідний матеріал. Це можуть бути зменшені копії будівель, що описуються під час екскурсії, макети предметів, рельєфні картини, що дублюють оригінал. Важливо підключати у таких туристів інші органи чуття, дати відчуття запах тканин, фарб, деревини. Дуже затребуваними для них будуть гастрономічні тури, які дають змогу скуштувати страви національної кухні та взяти участь у їх приготуванні.

Майстер-класи з виготовлення сувенірної продукції з глини, тканин, інших матеріалів дозволять туристам з порушеннями зору отримати новий досвід і враження (сенсорний туризм). Варто також детально підійти і до побудови маршруту, вибрати об'єкти показу, які оснащені спеціальною тактильною розміткою, плиткою, табличками зі шрифтом Брайля тощо.

Важливим драйвером розвитку інклюзивного туризму під час війни та після завершення має стати застосування інтерактивних технологій. Так, для маломобільних туристичних груп автори пропонують доповнити реальну подорож віртуальною. Об'єкти показу, які не адаптовані для їх відвідування, стануть доступними з використанням VR-технологій та дозволять отримати про локацію найповніше уявлення. Віртуальні тури можна використовувати безпосередньо на місці, завантажити у спеціальний ігровий додаток, що дасть можливість туристам з особливими потребами вивчити найбільш зручні для прогулянок маршрути, отримати уявлення про те, як сформовано доступне середовище місцевості, дізнатися про екскурсії та події, почитати відгуки. Туристичні інформаційні центри важливо забезпечити сенсорними кіосками, які дадуть туристам вичерпну інформацію про регіон: природні особливості, пам'ятки, транспортні маршрути, небезпечні локації тощо. Дані технології будуть найбільш корисними для тих людей, які мають вади зору та слуху.

Доцільно приділити увагу ігровим формам у туристичній діяльності, оскільки останнім часом вони набирають значної популярності. Проведений аналіз дозволив визначити найбільш підходящі для інклюзивного туризму форми проведення інтерактивних екскурсій [3; 17; 18]. Туристи з особливими потребами можуть відвідувати костюмовані, театралізовані й ігрові екскурсії, майстер-класи. Для занурення в історичну атмосферу зовсім не обов'язково повністю одягатися у відповідні костюми, а достатньо взяти якийсь аксесуар: віяло, капелюшок, шаблю. Це легко можуть зробити всі туристи незалежно від ступеня обмежень по здоров'ю [1]. Театралізовані екскурсії є доступними більшій кількості туристів. Формат до проведення різний: до театрального дійства може бути залучена вся група, її частина або тільки гід-екскурсовод. Ігрові екскурсії також цікаві та пізнавальні. Серед них особливо виділяються пошук древніх реліквій, збирання кодових слів і чисел, розгадування ребусів, головоломок та кросвордів. Всі перелічені форми важливі для розширення соціальних контактів: вони дають можливість неформального спілкування та обміну думками, підходять для будь-якої вікової групи, дозволяють детально вивчити об'єкти екскурсії і можуть бути організовані у будівлі і за її межами.

Одним із найпопулярніших варіантів туристичної гри, який дозволяє підвищити інтерес до дестинації, може стати геокешинг (в неї можуть грати туристи, які мають обмеження щодо здоров'я). Так, зібравши артефакти, пов'язані з об'єктом показу, учасники екскурсії складають їх у скриньку, також кладуть туди завдання для нової гри, вміст цієї скриньки ховають в затишному місці, залишаючи на інтерактивній карті координати. Група, яка йде за ними, відшукує скарб і приступає до гри. Цій розвазі у світі вже понад 20 років, і вона досі не втратила своєї актуальності [9]. Учасниками цієї гри

можуть бути туристські групи, туристи-одиначки, сім'ї з дітьми. Вона може стати частиною корпоративних заходів. Схованки можуть бути створені на відкритій місцевості або в будівлі музею, фортеці або іншого об'єкта показу.

Взагалі, більшість турів часто або не пропонують інтерактивних форм, або обмежуються лише майстер-класами, що не є достатнім для організації інклюзивних турів [14]. Займаючи роль пасивного слухача, турист швидко втрачає інтерес, що негативно позначається на загальному враженні від екскурсії, тому важливо спонукати його до дій, дозволяти самому знайти відповіді на питання, створювати умови для розкриття творчого потенціалу.

Одним із перспективних напрямів інклюзивного туризму може стати квест-туризм, розвиток якого у регіонах України неможливий без вирішення цілого спектра завдань. У нашій країні налічується багато майданчиків, що пропонують ігрові розваги та квести. Так, за 2025 рік ринок квестів у великих містах зріс на 20—30%; попит на ці розваги збільшився на 30%. Київ та Львів лідирують за кількістю квест-кімнат [22]. У цих містах пропонуються різні форми квестів, включаючи перфоманси і віртуальні квести, що набирають популярності, в реальності, що використовують VR-технології. Сьогодні не всі регіони України можуть показати такі вражаючі результати внаслідок війни. Взагалі, слід розширювати мережу квест-кімнат, створювати безпечні ігрові простори, які будуть доступні туристам з особливими потребами. Важливо туристам даної групи забезпечити безперешкодний доступ до квест-кімнат, створити умови для комфортного знаходження, адаптувати туалетні кімнати, розширити дверні отвори, встановити спеціальні поручні тощо [15]. Під час війни не все зазначене можна реалізувати, оскільки частина квест-кімнат розташовується в підвальних приміщеннях або будівлях без ліфтів. Відкриття нових майданчиків або переобладнання вже наявних пов'язане із суттєвими фінансовими витратами, а їх окупність — досить тривалий процес. Дослідження ринку квестів виявили ще одну проблему — нестача кадрів [8]. Квест-тури пропонують мандрівникам великий вибір сценаріїв і тем, а також широкий спектр форм реалізації. Так, туристам з обмеженими можливостями можна запропонувати відвідати квест-кімнати, вирушити на квест-екскурсію.

На думку авторів перспективним напрямком розвитку інклюзивного туризму може стати подієвий туризм. Формування таких турів вимагає від їх організаторів спеціального підходу та додаткових витрат. На сьогоднішній день у сучасній науковій літературі немає чіткого визначення, яке найбільш повно розкриває специфіку даних турів, тому пропонуємо використовувати наступне його трактування: під інклюзивним подієвим туром розумітиметься подорож туриста або групи туристів з обмеженими можливостями здоров'я в населений пункт або іншу дестинацію з метою відвідування певного заходу. Всі інклюзивні події тури можна поділити за масштабом на: міжнародні (події, які здобули світову популярність: Олімпійські ігри, бразильський карнавал, Канський кінофестиваль), національні (мають державне значення: етно-фестивалі, гастрономічні свята, мистецькі події, концерти), регіональні (події, що

мають значення для населеного пункту: Закарпатські винні тури, Львівські джазові фестивалі, гуцульські етноси, Дніпровські спортивні події).

Всі інклюзивні тури також можна розділити на такі, що відносяться до: 1) ділової сфери (конгресний, міжнародний виставково-ярмарковий туризм); 2) культурної сфери (фестивальний, тури з відвідуванням виставок, модних показів, аукціонів, театральних постановок, виступів музичних колективів та виконавців, пізнавальний тощо); 3) спортивної сфери (тури з відвідуванням міжнародних спортивних змагань, турнірів, регат, гонок різного значення); 4) духовної сфери (тури, які приурочені до конкретних релігійних свят).

В цілому, під час війни та після її завершення розвиток інклюзивного подієвого туризму дозволить стабілізувати дохід туристичних організацій, оскільки цей напрямок вирішує проблему сезонності відпочинку. У нашій країні з кожним роком кількість цікавих подій зростає [12], з'являються нові фестивалі, постановки, запалюються нові зірки естради, саме тому потенціал цього виду туризму практично безмежний. Зазначено, що багато концертних, спортивних та художніх майданчиків готові приймати туристів з особливими потребами (в основному стосується великих міст нашої країни, туристичний потік у які щороку демонстрував високі показники в довоєнні роки).

Інклюзивний подієвий туризм буде здійснювати істотний вплив на економіку конкретного регіону оскільки сприятиме активізації діяльності об'єктів туристичної індустрії, розвиватиме суміжні галузі. Завдяки розвитку інклюзивного подієвого туризму багато мандрівників отримають можливість відвідати улюблені заходи після закінчення війни та знайдуть однодумців.

Для організації інклюзивних подієвих турів необхідне дотримання ряду умов, таких як: 1) наявність доступного середовища; 2) підвищені вимоги до безпеки туристів з особливими потребами; 3) близькість засобів розміщення і закладів харчування до місць проведення заходів; 4) наявність спеціально адаптованих транспортних засобів; 5) наявність супроводжуючих осіб; 6) наявність спеціально навченого персоналу, який відповідає вимогам туристів (який володіє мовою жестів); 7) можливість надання додаткових послуг.

Слід зазначити, що на інтенсивність інклюзивного подієвого туризму впливає графік проведення масових заходів у регіоні. Подієвий календар може значно спростити пошук необхідного заходу і визначити період його проведення. Орієнтуючись на ці дані, можна заздалегідь бронювати квитки на транспорт та номери у засобах розміщення. Готелі, хостели, апартаменти повинні бути підготовлені для розміщення гостей з особливими потребами.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Після війни на етапі планування туристичних маршрутів перевагу варто буде віддавати регіонам зі сприятливими кліматичними умовами, а при розробці спеціальних програм культурно-дозвілєвих заходів враховувати особливості туристів з вадами зору і слуху. Вирішення проблем розвитку інклюзивного подієвого туризму має базуватися на забезпеченні фінансування проєктів,

які спрямовані на створення інфраструктури, надання підтримки волонтерським організаціям і спеціальним службам, організацію навчання кадрів, включення таких заходів у стратегію розвитку регіону країни (включно з ТОТ України).

В цілому розвиток інклюзивного туризму в нашій країні знаходиться на початковому етапі. Потрібно багато зробити, щоб кожен регіон був готовий приймати туристів з особливими потребами. Напрямок може створити нові робочі місця і стати повоєнним джерелом доходу місцевих жителів. Важливо проводити роботу з формування документаційної бази (програм, регламентів, проєктів), спрямованої на створення безбар'єрного середовища. Вирішення завдання неможливе без участі бізнес-спільноти і місцевої влади. Подальші дослідження цього партнерства є актуальними для сталого розвитку туризму.

Література:

1. Барна Н., Коротеєва А. Інклюзивно-реабілітаційний туризм. Київ: Університет "Україна", 2020. 125 с.
2. Безугла Л., Белобородова М., Герасименко Т. Формування інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні. Інновації та технології в сфері послуг і харчування. 2022. № 2 (6). С. 20—25. DOI: [https://doi.org/10.32782/2708-4949.2\(6.2022.4\)](https://doi.org/10.32782/2708-4949.2(6.2022.4)).
3. Безугла Л., Куваєва Т., Герасименко Т. Проблеми та перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні та Європі. Економіка та суспільство. 2022. № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-3>.
4. Данчевська І., Калайтан Т. Інклюзивний туризм: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні. Development Service Industry Management. 2024. № 2. С. 96—104. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6\(14\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6(14)).
5. Дідух Я. Розвиток інклюзивного туризму в умовах післявоєнної трансформації України. Економіка та суспільство. 2025. № 73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-39>.
6. Журило М., Антонов С., Ткачак В. Формування інклюзивного туристичного середовища в Україні. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2024. Том 9. № 4. С. 288—291. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-4-43>.
7. Захаров Д., Купач Т. Дослідження можливостей створення та підтримки інклюзивних туристичних сервісів. Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів. 2024. № 5 (1). С. 49—53. DOI: <https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.5.1.-6/12>.
8. Костинець В. Інклюзивний туризм в Україні: виклики та можливості в умовах воєнного та післявоєнного періоду. Актуальні проблеми економіки. 2025. № 1. Том 2. С. 177—182. DOI: [10.32752/1993-6788-2025-2-283-177-182](https://doi.org/10.32752/1993-6788-2025-2-283-177-182).
9. Кравченко О., Войтовська А. Інклюзивний туризм: підручник; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: ЦП Компрінт, 2022. 280 с.
10. Кукліна Т., Цвілий С., Журавльова С. Загальні тенденції розвитку світового туризму: від коронавірусу до військової агресії. Підприємництво та інновації, 2022. Вип. 23. С. 12—15.
11. Ладонько Л., Переверзева А. Понятійно-термінологічні основи інклюзивного туризму як нового напрямку розвитку регіональної економіки. Економіка та суспільство. 2021. № 28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-51>.
12. Моца А., Корінець Р., Горюнова К. Перспективи розвитку туризму для людей з інвалідністю після закінчення російсько-української війни. Академічні візії. 2024. № 33. С. 1—8.
13. Петрунчак Д., Банєва І., Матвієнко С. Соціальні аспекти інклюзивного туризму: удосконалення доступності готельно-ресторанного сектору в Україні. Інфраструктура ринку. 2025. № 83. С. 325—331. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct83-57>.
14. Роговська О., Царьок А. Інклюзивний туризм як засіб соціальної реабілітації осіб з інвалідністю. Вісник Приазовського держ. техн. універ-ту. 2024. Т. 1. № 12. DOI: <https://doi.org/10.31498/2617-2038.2024.12.-320562>.
15. Скрипник А., Кучеров Г. Інклюзивний туризм як засіб реабілітації осіб із особливими потребами: теоретичний складник проблеми. Інклюзія і суспільство. 2024. № 3 (8). С. 72—79. DOI: [10.32782/2787-5137-2024-3-10](https://doi.org/10.32782/2787-5137-2024-3-10).
16. Слатвінська Л. Перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 5. DOI: [10.32702/2307-2156-2020.5.59](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.5.59).
17. Ткач У., Даниленко-Кульчицька В. Інклюзивний туризм як фактор соціальної інтеграції: сучасні підходи та виклики у забезпеченні доступності туристичних послуг для осіб з інвалідністю. Інклюзивна економіка. 2024. № 4 (6). С. 41—46. DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.6-6.
18. Труніна І., Сосновська Ю. Стан міжнародного туризму для осіб з інвалідністю в Україні. Modern Economics. 2019. № 15 (2019). С. 191—195. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V15\(2019\)-27](https://doi.org/10.31521/modecon.V15(2019)-27).
19. Цвілий С. Конструктивна модель реалізації потенціалу індустрії туризму України в європейському гео-економічному просторі. Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки). 2024. № 1 (50). С. 57—69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2519-884X-2024-50-7>.
20. Цвілий С. Методичний підхід до комплексної оцінки розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму. Інтелект XXI. 2023. № 4. С. 53—64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-4.10>.
21. Чайка С. Європейські практики інклюзивного туризму: досвід для України. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2022. Випуск 43. С. 189—196. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.-2022.43.24>.
22. Bezkhlibna A., Kuklina T., Zhuravliova S. Strategic prospects for enhancing the competitiveness of Ukraine's restaurant business under martial law conditions. Economic Space. 2025. № 201. С. 14—21. DOI: [10.30838/EP.201.14-21](https://doi.org/10.30838/EP.201.14-21).

References:

1. Barna, N. and Koroteeva, A. (2020), *Inkluzyvno-rehabilitatsijnyj turizm* [Inclusive and rehabilitation tourism], University "Ukraine", Kyiv, Ukraine.

2. Bezuhla, L., Bieloborodova, M. and Herasymenko, T. (2022), "Formation of inclusive rehabilitation tourism in Ukraine", *Innovatsii ta tekhnologii v sferi posluh i kharchuvannia*, vol. 2 (6), pp. 20—25. DOI: [https://doi.org/10.32782/2708-4949.2\(6.2022.4\)](https://doi.org/10.32782/2708-4949.2(6.2022.4)).
3. Bezuhla, L., Kuvaieva, T. and Herasymenko, T. (2022), "Problems and prospects of inclusive tourism development in Ukraine and Europe", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-3>.
4. Danchevska, I. and Kalaitan, T. (2024), "Inclusive tourism: world experience and prospect of development in Ukraine", *Development Service Industry Management*, vol. 2, pp. 96—104. DOI: [10.31891/dsim-2024-6\(14\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6(14)).
5. Didukh, Ya. (2025), "Development of inclusive tourism in the conditions of post-war transformation of Ukraine", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-39>.
6. Zhurylo, M., Antonov S. and Tkachek V. (2024), "Formation of an inclusive tourism environment in Ukraine", *Ukrainian journal of applied economics and technology*, vol. 9, no. 4, pp. 288—291. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-4-43>.
7. Zakharov, D. and Kupach, T. (2024), "Research of the possibilities of creating and supporting inclusive tourist services", *Konstruktyvna heohrafiia ta ratsional'ne vykorystannia pryrodnykh resursiv*, vol. 5 (1), pp. 49—53. DOI: <https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.5.1.-6/12>.
8. Kostynets, V. (2025), "Inclusive tourism in Ukraine: challenge and opportunities in the war and post-war period", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 1, no. 2, pp. 177—182. DOI: [10.32752/1993-6788-2025-2-283-177-182](https://doi.org/10.32752/1993-6788-2025-2-283-177-182).
9. Kravchenko, O. and Vojtov's'ka, A. (2022), *Inklyuzyvnyj turizm [Inclusive tourism]*, Komprint, Uman, Ukraine.
10. Kuklina, T., Tsviliy S. and Zhuravliova, S. (2022), "General trends in the development of world tourism: from coronavirus to military aggression", *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, vol. 23, pp. 12—15.
11. Ladonko, L. and Pereverzeva, A. (2021), "Conceptual and terminological fundamentals of inclusive tourism as a new direction of development of the regional economy", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-51>.
12. Motsa, A., Korinets', R. and Horiunov, K. (2024), "Prospects for the development of tourism for people with disabilities after the end of the Russian-Ukrainian war", *Akademichni vizii*, vol. 9, pp. 1-8.
13. Petrunchak, D., Banyeva, I., and Matviyenko, S. (2025), "Social aspects of inclusive tourism: improving the accessibility of the hotel and restaurant sector in Ukraine", *Infrastruktura rynku*, vol. 83, pp. 325—331. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct83-57>.
14. Rohovska, O. and Tsarek, K. (2024), "Inclusive tourism as a means of social rehabilitation of people with disabilities", *Visnyk Pryazov's'koho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu*, vol. 1, no. 12. DOI: <https://doi.org/10.31498/2617-2038.2024.12.320562>.
15. Skrypyuk, A. and Kucherov, H. (2024), "Inclusive tourism as a means of rehabilitation of persons with special needs: theoretical component of the problem", *Inklyuziia i suspil'stvo*, vol. 3 (8), pp. 72—79. DOI: <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2024-3-10>.
16. Slatvinska, L. (2020), "Aspects of accessible tourism development in Ukraine", *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, vol. 5. DOI: [10.32702/2307-2156-2020.5.59](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.5.59).
17. Tkach, U. and Danylenko-Kulchytska, V. (2024), "Inclusive tourism as a factor of social integration: modern approaches and challenges in ensuring the accessibility of tourism services for people with disabilities", *Inklyuzyvna ekonomika*, vol. 4 (6), pp. 41—46. DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.6-6.
18. Trunina, I. and Sosnovska, J. (2019), "The State of International Tourism for People with Disabilities in Ukraine", *Modern Economics*, vol. 15(2019), pp. 191—195. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V15\(2019\)-27](https://doi.org/10.31521/modecon.V15(2019)-27).
19. Tsviliy, S. (2024), "A constructive model for realizing the potential of Ukraine's tourism industry in the European geoeconomic space", *Zbirnyk naukovykh prats' TDATU imeni Dmytra Motornoho (ekonomichni nauky)*, vol. 1 (50), pp. 57—69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2519-884X-2024-50-7>.
20. Tsviliy, S. (2023), "Methodical approach to a comprehensive assessment of the development of the investment potential of the tourism industry". *Intelekt XXI*, vol. 4, pp. 53—64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-4.10>.
21. Chaika, S. (2022), "European practices of inclusive tourism: experience for Ukraine", *Visnyk L'viv's'koho universytetu*, vol. 43, pp. 189—196. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.43.24>.
22. Bezkhlibna, A., Kuklina, T. and Zhuravliova, S. (2025), "Strategic prospects for enhancing the competitiveness of Ukraine's restaurant business under martial law conditions", *Economic Space*, vol. 201, pp. 14—21. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.201.14-21>.

Отримано редакцією журналу / Received: 06.02.26

Профцензовано / Revised: 13.02.26

Схвалено до друку / Accepted: 17.02.26

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663